

Ajaloo meetoodika.

Ajaloo kui teaduse arenemine.

Kas on ajalugu üldse teadus? Ajalugu kui teadust on väga raske defineerida. Fedler teeb seda järgmiselt: -ajalugu kui teadus uurib sotsiaalselt tähtsaid inimesilma avalusi, elukordi ja muutusi nende kausaalses ühte-kuluvuses.

B e r n h e i m -ajaloo teadus, mis psühho-füüsilises väärtustele sihitud põhjuslikkuses uurib ja kirjeldab inimeste, kui sotsiaalsete olevuste arenemise tõstasju. Ajalool kui teadusel on pikk arenemiskäik.

1. Jutustav ajalugu - ajalooliste sündmuste jutustamine ja faktide loetelu kronoloogilists järjekorras. Kõige vanemal ajal tunti esteetilis hvi kirjude inimsaatuste ja keeruliste juhtumiste vastu nagu seda kujutavad Homerose lugulaulud, Nibelungide laul jne. Klassilise näite jutustavast ajalooast annab H e r o d o t umbes 400 e.Kr. oma "Kreeka -Persia sõja" kirjeldamisega, mille tõttu teda ka ajaloo isaks nimetati. Herodot peab silmas lugejate hvi ja toob tšssse palju fantastilist materjali.

2. Opetlik-pragmaatiline ajalugu tahab mineviku kirjeldamäsega õpetada suhtuma oleviku analoogilistele nähtustele. Seejuures püüab ta näidata sündmuste, kui ka üksikute isikute tegevuse põhjusi. Tema vanem esitaja on Thukidides (460-400 e.Kr.) Tema tähtsam tšš on Peloponnesuse sõda ") Sama voolu esitaja on ka kuulus Rooma ajaloolane Ta7itus6

3. Arnev- geneetiline. Alles kolmandal astmel kujuneb ajalugu teaduse mille sihiks on aine tunnetamine, mis koosneb kausaalselt kokkukuuluvatest tõsiasjadest. Siit pääle püüab ajalugu keerulistes sündmuste käigus, liites neid tervikuks, otsida pidevat arenemisprotsessi. See ajaloo vorm saab eluarguse juba (8s. II pääsedes täbelikult võidule 19s.

Ajaloo kui õppeaine arenemine. Mis on ajalugu kui teadus ja ajalugu kui õppeaine? Selle küsimusele vastab vene ajaloolane Kareneff järgmiselt. Ajaloo kui teaduse ülesanne seisab teaduslikkude tõdede leidmistes, vanade tõekspidamiste arvustamises ning uutega asetamises, ühesõnaga teaduse kui niisuguse ülesehitamises. Ajaloo kui õppeaine ülesanne on omandada ja edasianda neid teadmusi mida annab meile ajalugu kui teadus.

Karupoff katsub ajalugu lähendada kirjanduslik-kunstilisele ajaloolole. Ta ütleb -mitte ükski teaduslik, vaid kunstiline ajalooline materjal võib ja peab mängima osa ajaloo õpetamisel, eriti laste juures nooremast eest, kui mitte selleks, et nad võiksid tundma õppida minevikku, siis vähemalt selleks, et nad võiksid temast luua endale ligikaudse ettekujutuse aga pääsi, et hakaksid hvi tundma tema vastu.

Ajaloo kui õppeaine arenemine. Kreeka ega Rooma koolides ajalugu kui õppeainet ei olnud. Ajaloolle vaadati kui tähtsuseta kõrvalainele. Ajalooaga tutvuneäi jutustuste, juttude, kirjade, mälestusmärkide jne. kaudu. Seega on ajalugu nooremaid kooliaineid võites tähelepanu alles reformatsiooni ajal. Nimelt pidas Luther teda väärtuslikumaks abinõuks ilmalikul kasvatusel. Melanchtoni õpilased Theodo ja Neander võtsid esimestena ajaloo ladina kooli kõrgema klassi kavva. Algkooli õppekavva pääses ta alles 18 s. viimasel veerandil. Alul seisis ajaloo õpetamine jutustamises ja kordamises, et omandada ülevaadet sündmustest seejuures kasutati ka raamatuid, pilte ja kaarte. Käsitusse kuulusid isamaalised ained ja tähelepanuväärsemad isikud. Sihiks oli kasvatada isamaaarmastust ja usavust valitsejate vastu. Hakati rõhutama ajaloolist arenemisprotsessi, kuigi sääl end veel tunda andis pragmaatiline element. Ajaloo õpetamise eesmärgiks olid: 1) teadmiste andmine, et mõista olevikku seletada minevikuga. 2) ühiskondliku tunde ja isamaaarmastuse arendamine. 3) kolblise ilmavaate kindlustamine 19. s. keskel. F. Kärneriga omab ajaloo õpetamine ideoloogilis geneetilise ilme, mille eesmärgiks oli asetada last üldisse kultuuri arenemisprotsessi, temas süvendada õiglustunnet, tõsist religioositeeti ning kõige ilusa kõrge ja suure austamist, et sel teel noortsugu idealiseerida.

42-93-22

ENSV Vabariiklik

Õpetajate Tõlendusnõukogu

Kultuurajaloo mõjule pääsedes väljendab B i d e r m a n n ajaloo eesmäärke järgmiselt. Ajaloo õpetamine peab harjutama vaatlema ja võrdlema, et mitte mõelduda ükskõikselt ja külmalts igapäeva elunähtustest. Ta peab tegema kasvandiku teadlikuks inimese edus ja täiendamiseks oma koostöö kaudu, istutades sellega noortesse tahet kaasa töötada üldsuse kasuks.

T e k l e n b u r g - jagab ajaloo õpetamise ülesanded üldisteks ja erilisteks.

1) Üldised - ühised teiste teadustega taotlevad pääasjalikult formaalset haridust rõhutades arusaamist, kujutlus ja otsustusvõime ning tahtejõu arendamist.

2) Erilised - olenevad aine iseloomust, Erilised ülesanded jagunevad: 1) põhipanevateks - jälgivad materjalset eesmärki, s.t. teadmiste andmist ja aine valdamist; 2) tuletatud - kõrgemad eesmärgid, mis on saavutatud ajaloo abil ja omakorda jagunevad eetilisteks ja praktilisteks. Teklenburgi järele seisab ajaloo õpetamise lõpp eesmärk oleviku õiges mõistmises, mida saavutatakse mineviku nähtuste ja kultuurtegu-rite geneetilise selgitamisega õpetades noori nägema igalpool arene- mis protsessi. Teklenburg näeb ajaloo õpetamise kõrgemat eesmärki ajaloolise mee- le ja vaatlemise viisi kasvatamises, mida peab taotlema kõigis kooles ja kõigil õppeastmetel.

M e i s t e r - ajaloo õpetamise väärtus kodanikukasvatuses.

F r i e d r i c h - lapsi ei tohi ajaloo rohke materjaliga ülekoor- mata. Ajalugu õpetades peame välja jätma selle osa, mil pole olulist tähtsust Euroopa kultuuri arengus. Tuleb pakkuda ainult olulist. Fr. rõhutab a) rahvustunde kasvatamist ajaloo kaudu allakriipsutades sääaljuures, et ta ei tohi olla mingil tingimisel ainu eesmärk, mis viiks 1) sovenemismile, 2) ajaloo ülevaate ühekülgses kujundami- sele ja 3) sündmuste vale hindamisele. b) Ajaloo õpetamine peab kasvatama ajaloo - elu omapärasuse ja ühtekuuluvuse mõistmist - ajaloolist meelt - milleks omakorda tarvis ajaloolist mõtlemist.

d) Ajalugu peab õpetama tutvunema ajaloo mõjuvate jõududega ja hindama nende tähtsust nii üksiku kui üldsuse kasuks - peab kasvatama ajaloolist otsustusvõimet.

e) Ajaloo ülesannete hulka peab kuuluma riigi ja ilmakodaniku kasvatuse ajaloo õpetamise eesmärkidest määramisel tuleks Friedrichi vaatused pooldada.

Iga ajaloo õpetamise sihiks on tutvustamine ajaloolise arenemiskäiguga, oleviku valgustamine mineviku kaudu, vaimlise tegevuse arendamine, väärtuslike eeskujude pakkumine, inimese, kui riigikodaniku kultuur-inimese ja ilmakodaniku kasvatus.

Koolisõpetatav ajalugu peab olema teadus, peab tugima allikatele ja vastama tõelustele.

Kodumaa ajalugu on rahva ajalugu, teda käsitades teeme tegemist ajaloo, mille kangelas on olnud meie isad, vanaisad ja esiisad. 1)

Iga haritud inimene peab teadma kodumaa minevikku paremini, kui teiste rahvaste minevikku, sellepärast tuleb kodumaa ajalugu teisiti läbivõtta, kui teiste rahvaste oma. (2)

Kodumaa ajalugu õppides juhitagu tähelepanu kodukohale, rahvuslikule keelele, kui iga kodumaa ajaloo emake, eliviisidele, majandusele, õigusele, kommetele, et teadma õppida iga rahva omapära.

Kodumaa ajaloo õpetamise eesmärgiks on isamaa armastus ja rahvusidee. Isamaa armastus ei ole Friedrichi järele mitte heroiline hõrkus, vaid inimsöö areng rahvuslikkuse iseloomsuse piires täiusel jõuaks. 3)

Samad nõuded omasid ka meie kodumaa ajaloo, kuigi meie kodumaa ajalugu omalt iseloomult on mitmeti teistsugune, kui teiste, poliitiliselt, kui ka kultuuriliselt määravaks olnud rahvaste oma. Meie lähem ümbrus, kodumaa eelajalooline ja ajalooline minevik peab hästi tuttav olema, kui meie oludes tagajärjekalt tahetakse orienteeruda.

Kodumaa ja üldajaloo suhe. Mõtteid kodumaa ja üldajaloo suhtest on muuseas avaldanud ka Karepev. Tema arvates tuleb õpilasi tutvustada kodumaa minevikuga, samuti nagu kodumaa geograafiaga ja litaratuuriga. Algkoolis püstitagu aga puudused enam-vähem kodumaa ajaloo käsitlemisega, kuna keskkoolis kodumaa, kui ka üldajaloo õpetamine sündigu erikursustena, mille vahel lähedane side, kuid selle juures jäetagu kodumaa ajaloo eesõigustatud koht.

Kodumaa ajaloo õpetamise suhtes Karepev ei poolda Lääne-Euroopa koolide praktikat, mis üldajaloo liig kokku surub, teda peaaegu ei olegi. Erandit tehakse siin ainult vana ajaloo kohta, kuna kesk- ja uue ajaloo kursused kodumaa ajaloo kursusteks muutuvad, mida täiendatakse, kus tarvilik, naaber rahvaste ajaloo. Lääne-Euroopa oludes, kus rahvad üksteisega lähedas ühenduses, on sarnane kombinatsioon võimalik. Pääle tiheda geograafilise naabruse andis Lääne-Euroopale veel ühist sidet. Rooma riik, mille idas Püha Rooma riigina püsis XIX sajandini.

Kodumaa ajaloo ja üldajaloo ülesanne ei ühti kaugeltki. Esiteks on meil tegemist natsiooniga, teiseks natsioonidega. Viimane huvitab meid ainult üldnimlikult seisukohalt. Üldajaloo õpetamisel tuleb juhtida tähelepanu sellele, mis on ühine igasuguses inimajaloos, sellele omapärasele, mida iga natsioon annab omalt poolt inimkonnale.

Sellolt seisukohalt üksikud natsioonid ei esine mitte niivõrd iseseisvate teaduse objektitena, kui mingisuguse suurema terviku osadena, mille all mõistame, kui mitte just inimkonda, siis vähemalt tema ajalooliselt esikohal seisvat osa. (Karepev lhk. 116)

Ajalugu iseenesest on tervik, tema eraldamine üld- ja kodumaa ajaloo, on ainult pedagoogiliselt suure tähtsusega (Karepev lhk. 117)

Ajalugu on omalt iseloomult universaalne või väljalõige sellest, millest ainult siis tõelikult arusaame ja tema tähtsust mõistame, kui selle üldine koosseis elavalt meie teadvuse tagaplaanil seisab. (Meyer lhk. 79)

Kodumaa ja üldajaloo erinevad teineteisest sisult: 1) seesmine, natsionaalne, 2) väline, internatsionaalne, kuigi eraldatakse üldajaloo kodumaa ajaloo, peab siiski side jääma nende vahele. Nii tuleb kodumaa ajaloo käsitlemisel alati kontakti pidada üldajaloo ja vastupidi.

Üldajaloo aine kontsentratsioon kodumaa ajaloo ümber, mis väga karakterne Lääne-Euroopa koolidele, nõuab, et võõra maade ajaloo ainult seda võetaks, mida spetsiaalselt on tarvis kodumaa ajaloo selgitamiseks (Karepev lhk. 117)

+) 1) Über den Bild. Wert der Vaterl. Gesch. lhk. 9. 2) lhk. 88
3) Friedrich lhk. 21

14
Sarnase meetodi juures ajaloo õpetamine piirduks ainult rahva minevikuga, mida episoodidega üldajaloost täiendatakse, kui sellest muidu mõnda ei pääse. Näitena toob Karepov Napoli. I. sõjakäigu Vene maale. Natsionaalsuse vaatepunktilt pole selle juures tarvis õppida Prantsuse revolutsiooni ega prantsuse seismisi korraldusi, vaid ainult seda, mis puutub sõjasse Venega. Selle meetodi järele käies kaotaks üldajalugu oma tähtsuse, muutuks täiendavaks õppeaineks. Karepovi järele tuleb aga õpilasi kodumaa ajaloo õpetamise kaudu mõttele viia, et kodumaa ajalugu on osa üldisest tervikust, et elame eksiisade ja inimkonna päranduses t ja et meie rahva saatus on seotud üldajaloo käiguga. (Karepov lhk. 119.)

Ajalugu algkooli õppekavas : Üldmõtted.

Algkool peab ajaloo õpetuse kaudu eriliselt õpilases huvi äratama mineviku vastu, eriti lugupidamist ja armastust oma rahva minevikule ja esitama lastele riigikodanliselt kõlblisi eeskujusid. Algkooli õppekava korraldusel tuleb tõsiselt arvesse võtta õpilase vaimlise arenemise käiku s.õ. tema fantaasia, mõtlemise ja tundeelu kujunemist mitmesugustel eluaastatel. Algkooli ajaloo kava olgu õppekava miinimum, samuti olgu iga õppeaasta siht kindlaks määratud. Algkooli kursus olgugi kodumaa ajaloo lähtudes kodukohastatud ajaloo seisukohast.

Papov nõuab, et kõik ajaloo õpetamine lähtuks laste isiklikust tähelepanust konkreetsest materjalist, mis neid ümbritseb. (Papov lhk. 124.)

Alles selle järele, kui õpilases on huvi äratatud ligema ümbruse vastu, kasvab õpilases iseenesest huvi kogu kodumaa- ja ka võõraste rahvaste ajaloo vastu.

Algkoolis tuleb piirduda enam-vähem kodumaa ajaloo käsitlemisega, sest nagu Scherer ja teised tõendavad ei või siin ka kõige kohasema olukorra juures juttu olla üldajaloo õpetamisest. Kodumaa aja lugu tuleb käsitleda süstemaatiliselt, sest lastes on huvi oma lähema ümbruse vastu tugevam ja elavam, kui võõraste rahvaste ja maade vastu, samuti on kergem lähedamast ümbrusest konkreetset materjali mineviku vaatliseks leida.

Teisest küljest juhitage õpilaste tähelepanu asjaoludele, et iga riik, iga rahvas on seotud teiste riikidega ja on nendest mõjutatud.

Et algkoolis võimata on üldajalugu kõiges selle laiuses ja mitmekesisuses vaadelda, siis tuleb piirduda ainult üksikute üldajaloo episoodiliste piltidega, mis teatavaid üldise tähtsusega kultuurilisi ajajärke iseloomustavad. Käsitletav materjal olgu üld-kultuurilisest seisukohast tähtis, ajajärgule tüübiline, sisult algkooli õpilaste arusaamise kohane ja siisugune, mis konkreetset, piltlikku, värviküllast edasi andmist võimaldab. Kõik ajalooline materjal, mis seesugusele käsitlemisele ei allu või mille omandamine nõrgemat arengut tasapinda seab, a kui algkooli õpilasele oma, peab kui liig raske algkoolist kõrvale jääma.

Üldajalugu võetagu algkoolis nii palju, kui seda on tarvis meie kodumaa ajaloo ja oleviku mõistmiseks.

Poliitilist ajalugu, mis oma keeruliste riigi vaheliste suhetega algkooli õpilase mäluliselt koormaks, vähendatagu miinimumis algkooli õppekavas, selle asemele võiks paigutada tähtsamad palad kultuurajaloost.

Hästi konkreetset ja plastiliselt ettekantuna omandatakse kultuur ajaloolised pildid õpilaste poolt suure huvi ja andumusega. (Algk. ajaloo õppekva seletuskiri.)

Kas käsitada üldajalugu ainult VI.kl. algkooli või ka IV.kl. algkoolis?

Uninen siin Ulanovi vastusega. Tema arvates on algkoolis üldajaloo tutvustamisest ainult siis kasu, kui see ei ole mitte liig episoodiline ega süsteemitu, vastasel korral jääb üldajalugu küll häaks mälu gümnaстикaks, kuna ta kodumaa ajaloo täiendamisele ja üldajaloolisest arengust arusaamisele sugugi kaasa ei aita. Sellest seisukohast lähtudes soovib Ulanov IV kl. algkoolist üldajalugu hoopis välja jätta.

Näitlikustamiseks tarvitatakse veel pilte ja kaarte. Saateainena jutustab õpetaja muinaslugusid, loetakse kultuurajaloolisi jutustusi, reisikirjeldusi jne.

Õpilastele tehakse selgeks, et oleviku kultuuri esemed on pikaajalise arengu saavutused, et nad on inimeste ühise mõtte ja käetöö läbi tekkinud.

Sghelenz soovitab ajaloo õpetajal kultuurajalugu käsitades ära kasutada selleks ka teisi õppeaineid tarbekorral, nagu keemiat, füüsikat, loodusteadust, geograafiat, keeli, usupoetust (kust võrdluseks võib tuua ärgaja inimese eluolu kujutus jne).

Vabalt Robinsoni järele kultuuri arenemist käsitades katsub Schellenz ka sellel alal teostada töökooli põhimõtteid ja näidata võimalusi, mis sarnane meetod pakub õpilaste sotsiaalseks ja majanduslikuks kasvatuseks. Tema arvates on ajaloo õpetamise kõige väärtuslikumaks ülesandeks noori sotsiaalseteks olevusteks kasvatada, neisse sisendada ühise kultuurtöö vajaduse mõtet. (Schellenz lhk. 164-171)

Algkoolis peab arkeoloogilise aja käsitamine sündima deskriptiivselt, elavate piltide kujul. Näitlikult kus võimalik lähtudes kodumaa ja kodukoha seisukohalt.

Keskoolis tuleb eelajaloolist aega käsitada süstemaatilisemalt ja teadlikumalt.

Kodumaa ajalugu käsitades tuleb meil anda suurem tähtsus eelajaloolisele ajale kui seda muud suured rahvad annavad. Sest ainult eelajaloolisel ajal on meil tegemist meie vaba ise oma saatust määra- rava rahvaga, selleks tuleb kasutada neid andmeid, mis meie oma muinas- teadus selle aja kohta pakub. Selle all ei ole mõeldav kõiki peensusi millega tegutseb muinasteadus, vaid ainult lõppatulemusi kokkuvõttes, valgustades näiteks küsimust esimesist asust meie maal, rahva elu ja elamisviisi teatud ajajärgul (kivi, pronks, raua aeg.) Meie maa elanikkude läbikõlmist naabritega, nende kultuurilist tasapinda võrrel- des naabermaadega, rahvuse küsimused teatud ajajärgudel, käsitledes selle kõrval ka teiste Soome-Ugri alade olukorda.

Selle juures ei tohi minna liig üksikasjaadesse,, esitada kõiki uusi ja vanu teooriaid, mis ainult segab ja ei anna lõpuks mingi- sugust ettekujutust tõelikest seisukorrast.

Küll aga tuleks tutvustada õpilasi teatud aegade tüüpiliste tööriistadega, relvadega, riidetega, eluhoonetega, asula levimisega tea- tud ajajärgul jne. Eriti oleks see maksev viimase eestlaste ise- seisvuse aja kohta. Seda kõike ei tohi aga pakkuda kuiva kirjeldu- sena. Õpetus olgu võimalikult piltlik. Selleks tuleb appivõtta hääd pildid raamatuis, seinatabelid, udupildid jne.

Edasi on tingimata, etarvilik, et ajaloo õpetajad tunneksid oma ümbruse muinasjäänuseid nagu vanu maalinnu, kkalmi jne. ja tutvustak- sid nendega ka õpilasi. Samuti on tarvilik, et tehes ekskursioone õpetajad tutvuneksid enne vastavate muinasjäänustega. Selle kõrval on soovitav, et õpetajad aitaksid koguda uusi teateid tundmata mäles- tusmärkidest ja leidudest, aitaksid kaitsta olemasolevaid kahmi jne. seletades ümbruskonnale nende tähendust ja hoides ära, et mitteasja- tundjad neid ei kaevaks või hävitaks. (Moor. Kasvatus 1924 vihk 3.)

Arkeoloogilise materjali valiku ja paigutusega meie ajaloo õppe- kavadesse võib üldjoontes rahule jääda; kuigi isiklikult pooldaksin keskkooli õppekavas kodumaa eelajaloolise aja äramärkimisel rohkem detailiseerimist.

Nagu eelpool tähendasin, huvitab igat rahvast ajaloo õpetamisel püüasjalikult oma etnograafiline element, siiski peab siin elementaar- seid etnograafilisi teadmisi andma ka võõraste rahvaste ja üksikute ajajärgude tüüpiliselt omapäraste kultuurnähtuste kohta.

Rahvusteadlase elemendi käsitamise tarviduse kohta meie kodumaa ajaloo esitan järgnevad Manninen'i väited (Manninen. Kasvatus 1924a. vihk 2.

Nagu teada peab meie kodumaa ajalooõpetamisel domineerima kultuurajalugu. Eesti kõrgem kultuur on alles noor, sellepärast on kohal meil koolis tegemist teha ka selle kultuuriga, mis ei ole üksikute isikute, vaid terve rahva sünnitus.

Mannineni arvates on seejärel meil veel peaaegu sündis. Tutvunemine ennemuistse rahvakultuuriga rikastaks tuntavalt õpilaste teadmisi, teeks elavamaks ja värvirikkamaks üldpildi, mis nad kodumaa ajalooost saavad.

Eestis on vähe linnu, suurem osa õpilastest on pärit maalt, kus nad igapäevases kokkupuutumises rahvakultuuriga. Nad annavad sellest rikkaliku teadmiste ja impressioonide tagavara. Seda tagavara pole ajalooõpetus senini kasutanud rahvapärase kultuuri vanemate vormidega tutvustamiseks. Eesti ennemuistne rahvapärane kultuur ulatab osalt kuni nüüdisajani. Kohati kantakse siin veelgi rahvariideid. Hoolimata muuseumide agarast korjamisest, on igal pool veel riismeid ainelisest vanavarast. Vanem põlv ise on vanavara ajajärgust pärit. Kogu praegune elu talitamine, töötamine maal sisaldab palju niisugust mis üldise tooni poolest sarnaneb rahva ennemuistsetele elule. See kõik oleks häiks eelduseks rahvaomase kultuuri ajaloo õpetamise häile kordaminekule. Rahvateaduslisele elemendile tuleks ajalooõpetamisel kohta anda, sest see aine on õpilastele võrdlemisi ligidane ja võiks neis sellepärast elavat huvi äratada.

Kuidas tuleks rahvateadust ühenduses ajaloo õpetada. Kus kohal tuleks teha käsitella? Eesti ainelise vanavara hulgas on esemeid, mille algkujud päranduvad eelajaloolisest ajast. Rahva kommetes ja käsitluses on mälestusi hallist minevikust. Umberpöörduvalt on palju niisugust, mis kaugelki vana pole. Rahvakultuur areneb, muutub kujult. Eriti on see märgata rahvariiete ja ehete juures, kus suurt osa etendab isikliku maitse muutumine. Eesti rahvakultuuri arenemise aeg oli 19a.s.

Kui me tahame tutvustada õpilasi rahvakultuuri kõige kõrgemate saavutustega, siis tuleb seda käsitada 19a.s. ajaloo ühenduses.

Rahvateaduse õpetust võiks anda juba algkoolis. See peaks olema deskriptiivne, mitte analüüeeriv, rohkem kodumaa tundmaõppimine kui arenemise jälgimine. Abiks peavad siin olema pildid õpperaamatuis ja suuremad etnograafilised tabelid. Neid võiks olla näiteks naiste ja meeste käsitöödest, ehitustest, sisseseadetest, valgustusriistadest, rahva muusikast, lina ümbertöötamisest, põllutööriistadest, riidest, pulmakommetest kokku umbes 12-15 tabelit. Tabelid peaks olema laste huviga arvestades värvilised.

Algkooli õpilastele peaks võimaldama sagedam muuseumis käimine. Õpilased võiksid juba algkoolis asuda kodukoha uurimisele. Tabeleid võiks kodukoha uurimisel abiks tarvitada. Kodusest ümbruskonnast otsivad õpilased üles asju, mis tabelites näha, või teisi samataolisi, kujutavad üles nende asjade ja iga asja eriosade nimetuse. Kui õpetaja neid tabeleid korraldaks ja kokkuvõtaks, siis võiks neid abi olla Eesti etnograafiliste provintside äramääramisele. On väga palju etnograafilisi asju ja esemeid, mis ei esine mitte üle terve maa, vaid teatud kohtades. Eesti ainelise etnograafia maateadus on tõelikult harimata tööpõld. Säär võiks nii õpetajad kui õpilased tööle asuda. Väga palju on ülesandeid, mida õpilased juba algkoolis võiks kodumaa uurimise alal täita.

Hallap

Hallap

Hallap. Haurp.

Küsimus, kas ajalugu õpetada kuni praeguse ajani või lõpetada läinud sajandiga on saksa metoodikates lahkarvamisi tekitanud. Ühelt poolt olevat otsus praeguse aja kohta veel selgitamata ja subjektiivne.

Campe ütleb: "Õpilased ei saa omandada tõelikku arusaamist kõige uuest ajast, sest puudub tarvilik objektiviteet ja valitseb parteilikkus." (Scherer lhk. 76.)

Teiselt poolt aga nähtakse kõige uuema aja käsitlemise vajadust selleks, et arusaada oleviku poliitilisest ja kultuurelust. Schereri järele tuleb kodumaa ajalugu õpetada olevikuni, et anda õpilasele pilti meie oleviku kultuur, kui ka poliitilisest elust, kuid niisuguses ulatuses, mis vastab algkooli õpilaste arenemis tasapinnale. Ajaloo õpetamine peab olema parteitu ja objektiivne. Edasi ei tohi kodumaa ajaloo käsitlemisel mitte härmustesse minna, mis viiks oma natsioni ülehindamiseks. Natsionaalne ilmavaade ja temast kujunev natsionaalne meelsus ei tohi mitte ilmakodanlusega vastollu sattuda, vaid peab jääma sellega kooskõlla. See, mis puht inimlikust seisukohast kõlbmata, on kõlbmatu ka natsionaalsest seisukohast. Ei tohi kunagi pimedaks jääda teiste rahvaste kultuuri vastu, vaid kus võimalik peab sellega tutvunema. Õpilastesse tuleb istutada teadmist, et üks rahvas on teisega võistluses paremate kultuurvarade omandamise pärast, milleks vaputaks majanduslist baasist.

Ajaloo kursus nii alg-kui ka keskkoolis algab harilikult ürgaja käsitlemisega. Ürgaja inimese elu ja tegevuse vastu on algkooli ealiste lastel eriti suur huvi. Ürginimese primitiivsed eluvormid, kes ise mitmes suhtes veel praeguse lapse arenemise astmel, on lapse mõtteilmale väga omased ja arusaadavad.

Kõrvuti ürginimese elu-olu (nagu elamud, riietus, tööriistad, toitlus jne.) kirjeldusele soovitab Ulanov anda õpilastele pilti oleviku eluvormidest, mis lastele väliselt tuttavad. Nende kontrastide kaudu saab õpilastele eriti ilmselt, et inimelu on väga palju muutunud, võrreldes ürgajaga. Lastes tekib teadlik küsimus, kuidas on see muutumine ja aremine ajajooksul sündinud ja missugused ta vahepäälised astmed. Ajalooõpetamise algul laste tähelepanu juhtida ürgaja kultuurile, arvab Ulanov väga õieti, et tähenda mitte üht seda, et ajalugu algab otsast alata, vaid ka, et õpilastes oleval huvi selle õppeaine vastu äratada, neid kaasa tõmmata ja neis teadlikku tahet tekitada, teada saada seda mis "õdasi sünnib." (Ulanov lhk. 174)

Huvitav on Schelenz'i katse kultuurajalugu algkoolis (V-mal õppeaastal) õpilaste lähema ümbruse aremist (nagu elamud, riietus, tööriistad, tööviisid jne.) ürgajast kuni olevikuni vabalt Robinsoni järele õpilaste manuaalse ja vaimlise isetegevuse kaudu läbi võtta, õpilastele elamusteks teha. Ainult käsitlekse nii väljas, vabas looduses kui ka klassis. Õpilased ja õpetaja lepivad kokku, et nad sattunud laevaõnnetuse läbi üksikule saarolekus neil puuduvad igasugused inimekultuuri saavutused. Need peavad õpilased ise ühiselt kaudu ülesleidma, valmistama ja järkjärgult arendama. Lastele fantaasiale hääd materjali annavad loetud indiaanlaste ja merisõitjate jutud. ja reisikirjeldused oleviku looduse rahvaste elust. Uhist tööd juhatab õpetaja, keda poisid omale päälikuks valivad. Nii näiteks kivi aega käsitledes teevad õpilased ise lihtsamaid ürgaja kiviriistu, haamreid, saagi, nuge, noole otse jne. ja praktiseerivad nende tervitamist, näiteks: mängitakse jahipidamist ürginimese kombel. Samuti elatakse algul fiktiivselt ürginimestena puu otsas, koopas, telgis (mida õpilased ise ehitavad) jne. ja lõpuks jälgitakse kultuurajalooliste jutustuste abil oleviku maja aremise lugu. Nii elatakse tegelikult läbi kivi, pronks ja raua aeg. Kalkuleeritakse ühiselt läbi ühiskonna saamine ja areng, külade ja linnade tekkimine ja kasvamine jne. Jälgitakse tule tarvituse võtmist, riiete, eluviisi, tööriistade jne aremist algelistest vormidest ikka keerulisemaks, kuni oleviku tehnika saavutusteni.

Siinjuures joonistavad õpilased teatava tööriista näiteks püssi, laeva jne. üksikud aremise astmed tahvlile ja vihkudesse. Kuidas kepitist võis areneda oleviku püss, puu tüvest laev jne.

*Arheoloogiline ja etnograafiline element ajas
on õpetamisel
al algkoolis*

8

9.

Õpetaja ettekande tähtsusest üldse ajaloo õpetamisel.

Tähtsam ajalooõpetamise vahend on sõna kirjutatud sõna või räägitud kujul. Kirjutatud sõna s.o.raamatud(õpperaamatud,vastavad ajaloo teaduslikud ja ilukirjanduslikud teosed jne.) kust ajaloolisi teadmisi omandatakse.Räägitud sõna see on õpetaja ettekanne ehk jutustus.

Praegused ajaloo meetodid on traditsioonilisele ajaloojutustusele, mis senini on olnud peaaegu valitsevaks ajalooõpetamise vormiks, ta puuduste pärast, sõda kuulutanud. See jutustusviis oli sagedasti kuiv, mitte näitlik, opereeris õpilastele arusaamatute mõistega ja muutus selle tõttu fraasilikuks. Ta polnud sagedasti ei sisult ega ka vormilt kohandatud õpilaste arenemise astmele. Ta ei võimaldanud õpilastele isetegevust, pakkudes ainet juba läbitõttatuna, seda tarvises õpilastel ainult meeles pidada ja samal kujul ümberjutustada. Sellepärast nõudsid mõned töökooli põhimõtte pooldajad meetodilist täiesti jutustuse kõrvaldamist ajaloo õpetamisel..

Siiski on elaval, meetodilistele nõuetele vastaval õpetaja ettekandel ajalooõpetamisel kannis suur tähtsus. Nagu iga teise õppeaine, nii ka ajaloo juures oleneb õpilaste huvi aine vastu (sellega ka õppetöö produktiivsus) väga suurel määral õpetaja isikust s.o. tema oskusest ainet huvitavaks teha. Ajaloo õpetamisel on selleks üks oluline abinõu, õpetaja oskus, tarbekorral hästi, kaasakiskuvalt kõnelda. See nõue on maksev igal ajalooõpetamise astmel, alates algkooliga ja lõpetades ülikooli kateedriga. Friedrich soovib sellele, kui pole kõne osavust, algkoolis kus elav jutustus ei ingimata tarvilik, ajalugu mitte õpetada. Hästi jutustada on kunst, mis ei tohi puududa samuti ajaloo õpetajal kui ka eepilisel kirjanikul, "ütleb Scheibhuber. On tähtis, et ajaloo õpetamisel oleks hää õpperaamat, kuid siiski on räägitud sõna mõju palju sügavam kui loetu oma, päglegi jääb ta paremini meelde. Ka kõige kaasakiskuvam raamat ei suuda võistelda kaasakiskuva õpetaja ettekandega."

A j a l o o n o v e l l i s t l i k k ä s i t l u s .

Ajaloo noveliste. Käsitamise mõiste ja vajadus.

Ajalugu võib jutustada harilikul või novelistlikul kujul. 1) Novelistliku ajaloo jutustuse säevad tähtsamad ajaloometodid nagu Scheibhuber, Weyrich, Linke j.t eriti algkoolis ajalooõpetuse keskpunkti. 2) Novelistliku ajaloo käsitluse põhimõtte on selles, et lastele pakutakse ajalugu, ajaloolistele ainotel fantaasia abil loodud kunstipäraste piltlike jutukeste kaudu. Neisse on põimitud ajaloolised sündmused, isikud, majandusline ja sotsiaalne elu, kui ka vaimlise kultuuri nähtused. 3. Ajaloo õpetamise ülesandeks on õpilastele mõõdunud aja isikutest ja sündmustest võimalikult selget ettekujutust anda ja neid selustada. Ajaloo otsekohene vaatlusvõimalik. Mineviku sündmustest täieliku kujutluse saame ainult oma fantaasias, kasutades selle loomiseks mõõdunud aegadest alalhoidunud mälestusmärke, jäänuseid jne. Fantaasia on ehitusmeister kellele raske ülesandeks säetakse ehitada elumaja, milles mõõdunud aegade inimesed sisse ja välja käivad, oma aja rüü, oma kaasaeglaste mõtteviisi järel tegutsedes ja töötades.

Laste teadvuses gurnuid ajaloolisi sündmusi, isikuid ja olukordi uuele elule äratada võimaldab kunstipärane piltlik ajaloojutustus. "Pädagoog, kes tahab, et ta õpilased midagi läbielaksid, mis ta neile

reaaleluna mitte ettetuua ei saa, suhtub ainesse kunstnikuna", ...sest ainult kunst võib tõelikus ilmet järeldaimata.

Kui me ajalooõpetust lapse hingel tahame kohendada, siis peame sündmusi pakkuma fantaasia -pärast, sest fantaasia on lapse hingeelu nähtuste hulgas valitsev. Lapse mõtteilm on samuti nagu kunstniku oma fantaasia ja tunde pärane. Aine kunstipärane käsitlusviis on lapsele palju arusaadavam ja suure mõjuga kui teaduspärane. I. sellepärast et ta käsitleb lihtsat konkreetset üksikjuhu,

kuna aga selle vastu teadusepärane käsitusviis opereerib abstraktsete üldiste mõistetega, II. sellepärast, et ta ei pöördu mitte üksi mõistele, nagu teaduspärane käsitusviis, vaid kogu inimesele, ta kõige lihtsamatele ja meelelistele tunnetele. Sellepärast võib laps ajaloolise põhielamuse osaliseks saada kunstipärase, mitte aga puht teadusepärase aine käsitluse kaudu. (Ficker lhk.9) Mida nooremad õpilased on seda rohkem peab õpetaja aine käsitusel kunstipärast külge silmas pidama, mida vanemad seda teadusepärasemalt peab ta ainet käsitama. (Schach der Phrase lhk.100).

Kunstipärane ajaloojutustus on ka selleks tarvilik, et lapse huvi ajaloo vastu äratada ja seda pidevalt köita. "Noorsugu (Jugend) ei taha mitte ajalugu vaid lookesi ajaloo. Ta ei taha ajaloole läheneda mitte mõistuse vaid tunde ja fantaasiaga. On kord kunstipäraste jutukeste kaudu lapse huvi ajaloo vastu äratatud ja köidetud, siis kestab see ka edaspidi ja annab tõuget selleks, et õpilane iseseisvalt ka mõistusega ajaloo kallal töötab. (Schaffende Arbeit lhk.21)

Käsitamise vorm. Novelistlik ajaloo jutustus peab olema lapsele huvitav, peab võimaldama talle ajaloolise elamuse ja peab andma talle ajaloolisi teadmusi. Novelistlikus jutustuses ei tohi mitte üldiselt teatavast ajaloolisest sündmusest rääkida. Ta peab käsitama teatavat konkreetset üksikjuhist ja sisaldama võimalikult palju tegevust. Jutustuses peab kirjeldatama aega (aastarv, aastaeg, kuupäev, ilm jne.) ja kohta (maa, maastik, linn, küla, maja, tuba jne) kus tegevus sünnib. Schach der Phrase lhk.89) Novelistlik ajaloo jutustus ei tohi olla mitte impersonaalne. Temas peavad eriti selgesti esile kerkima kindlad vähesed või üks päätegelane, kellele laps kõik oma huvi koondab. Jututegelasi peab tegevatena ellu tooma ja iseloomustama selle kaudu, mis nad teevad, mõtlevad ja tunnevad. (Kindlicher Geschichtsunterricht lhk.53) Ka väliselt tuleb neid iseloomustada nende vanaduse, välimuse, kõne jne kaudu. (Schach der Phrase 89) Novelistlik ajaloo jutustis peab moodustama ühe esteetilise terviku, ühe pildi. Ta üksikud osad peavad loogiliselt ja psühholoogiliselt üksteisest väljakasvama. Ta peab omama haripunkti. Tegevuse käiku tuleb ettetuua osa kaupa, järk-järgult, nii et õpilane ühe osa järele põnevusega teist ootab, kuni lõpuks ta uudishimu rahuldab. Jutustuses peab esitama kõik tegevuse olulised osad, ei tohi midagi vahele jätta, mis põnevil olev kuulaja teada tahab. Jutustus olgu näitlik, täielik ja üksikasjaline. Siiski ei tohi ta üksikasjust ülekuhjatud olla. Üksikasju peab esitama ainult niipalju, kui see tegevuse käigu arusaamiseks tarvilik on. Üksikasjad on nagu liha ja rasv luukerel, nad peavad keha ümarguseks, mitte aga vormituks tegema," ütleb Scheiblhüper. (Kindl. Geschichtsuntterr. lhk.53) Üksikasju peab jutustama ka õieti. Kui õpetaja teada tahab mingisugused üksikasjad teatava ajaloolise sündmuse näitlikuks teevad, siis pole sellest üksi küllalt et ta üksikasju kogub, vaid ta peab selle sündmuse omale fantaasia abil loovalt ettekujutama ja hinges läbielama. Saadud pildi järele tuleb tal siis sündmust ka õpilastele edasianda. (Kindl. Geschichtsuntterr. Lhk.118)

Nii vormilt kui ka sisult peab jutustus õpilase vanaduse astmele kohandatama. Jutustades teatavast sündmusest, ei tule mitte kõike ühte viisi esile tuua vaid eriti seda, mis õpilast, kellele jutustus määratud, sel vanaduse astmel huvitab. Jutustades peab õpetaja vormi, oma kõnetooni, miimika ja žestid jutustavale sisule kohandama. Jutustamine peab sündima elavalt, dramaatiliselt ja sisemise soojusega, sest kui õpetaja tahab, et õpilased jutustavale sündmusele kaasa elaksid, siis peab ta seda esimeses järjekorras ise tegema, nii et see õpilastele küllalt nähtav oleks. "Kõik sõnatöö, ka kõige kunstipärasemalt loodu, jääb surnuks kui teda mitte hinge kaudu ei soojenda ega elusta. (Schach der Phrase lhk.92) Et jutustus hästi näitlik oleks, peab õpetaja selle ülesehitamiseks tarvitama õpilastele juba tuntud mõttekujusid. (Dienstbach lhk.58) Et õpilastele tuntud tundmatuga siduda, selleks on tarvilikud jutustuse algul sissejuhatavad märkused või küsimused. Jutustades tuleb esile tuua võimalikult tegevust ja jutu tegelaste hingeelu. Väliseid olusid peab pildi jne. kaudu illustreerima.

Lähtudes seisukohast, et iga õpetus peab minema lähemalt kaugemale nõuavad ajaloo meetodid, et see kunstipärane ajaloojutustus oleks ühenduses lapse kodukohaga. Kodukohaga seotud jutustus huvitab last palju

10

enen, kui harilik. Tema mõju on lapsele kõige sügavam, sest kõik tundepäraselt vastuvõetav ja lõpeks ka mõistuse päraselt omandatav võetakse palju meelsamini vastu, kui ta ilmub kodukoha riietuses. (Schach der Phrase lhk 95) Weyrich arvab, et kodukohaga seot ajaloojutust kasu seisab esiteks selles, et tema kaudu noortest ebausk kõrvaldada nagu oleks ajalugu ainult õppeaine, mitte aga eluväljendus, mida mitte ainult koolis vaid ka väljaspool seda, igapäevases elus, igalsammul nähtagu. Just ajaloo aine ühendus kodukohaga on ellutingimuseks ajaloomeele arenemiseks. Kui ajaloo aine on õpilase kodukohaga või lähema ümbrusega seotud, siis tuleb ta õpilane) kõige kergemini arusaamisele, et elu pole mitte midagi seisvat, vaid ta on alaline arenemine, et ta niisuguseks arenenud nagu ta praegu on ja areneb ikka edasi. Õpilane õpib ajalooliselt hindama vaatlema ja arusaama (Was die Zeiten" sissejuhatuse lhk. XX) Kodukoha põhimõtet silmaspidades on kirjutanud E. Weyrich oma ajalooõpperaamatu "Was die Zeiten brachten.". Selles käsitleb ta kogu algkooli ajaloo kursust novelistlike jutustuste kaudu mis on ühendatud ühe kodukohaga. Siebenbrunniga.

Novelistlikult võib ajalugu koolis käsitada ka siis, kui selleks tarvitada vastavat ilukirjandust (ajaloolisi novelle, romaane jne). Õpilased loevad seda ise kodus või loeb õpetaja klassis vastava osa ette ja siis tõstakse see ühiselt läbi klassis. Iseäranis kultuur-ajaloo alalt on sarnased ilukirjanduslikul teosed kasulikud tarvitada.

Parem on siiski kui õpetaja ise novelistliku ajaloo jutustuse loob ja selle siis elavalt klassis ettekannab.

Esiteks, õpetaja teab kuidas ta sarnase novelli kokku seeb, et see ainult tüübilist ja olulist sisaldaks, et õpilase selle kaudu teatavast ajajärgust, sündmusest, mitte ühekülgset, vale pilti ei saaks, nagu see ajaloolisi romaane ja novelle tarvitades kergesti juhtuda võib. Teiseks ettelugemise kuulamine nõuab lastelt palju suuremat tähelepanu pingutust, nad väsiavad rutem, kui elavat jutustust kuulates.

On väga tähtis õpilastele ajaloolise silmaringi täiendamiseks, et nad ise kodus ajaloolist ilukirjandust (draamasid, romaane jne) loeksid. See on eriti soovitatav vanematele õpilastele, kes vastavast kirjandusest arusaavad. Kergemaid asju peavad ka nooremad õpilased lugema. Ajaloolise ilukirjanduse kättesaadavaks tegemise eest õpilastele, peab kooli raamatukogude kaudu hoolitsema.

Mõned ajaloo meetodid, nende seas ka Tecklenburg ei poolda kunsti-päraste fantaasia abil loodud jutustuste kaudu ajaloo käsitamist. Nad kardavad, et selle kaudu võib kergesti ajaloolise tõega vastollu sattuda (Ficker lhk. 10) Ajaloo õpetaja ei tohi kunagi ajaloolise tõega vastollu sattuda, sest tema lõppsiht on ajalooline tõde. (Kindlicher Gesch. unterr. lhk. 49-50).

Fantaasia osa kohta novelistliku ajaloo jutustuse loomisel ütleb Weyrich: Jutustuse päätegevus ei tohi väljamoeldud olla, selle vastu aga võib kõik elustavad ja täiendavad kõrvalasjad fantaasia abil juurde luuletada. Selle juures peab teadusenees kunstniku üle valvama, mis ajalooliselt võimalik, mis võimata on. Niis siis võib ajaloo õpetusel fantaasia tegutseda kindlates ajaloolisele tõele ja võimalikkusele vastavates piirides. Sellepärast on tarvilik, et õpetaja, kes novelistlikult ajalugu käsitada tahab ja suudab, käsitletava ajajärgu poliitilist kui ka kultuur-ajalugu hästi tunneks. Kus allikate teated teatava sündmuse kohta puudulikud, siis võib õpetaja elava pildi loomiseks, tarvitada seda, mis üldiselt maksev ja tüüpiline käsitletava ajajärgu kohta. (Schach der Phrase) lhk. 103.)

Õpilaste isetegevus ühenduses novelistliku ajaloo käsitlemisega koolis. Tõukooli põhimõtte järele ei tohi õpilane mitte jääda õpetaja ettekande passiivseks vastuvõtjaks. Ka siin peab ta isetegev olema. (Dienstbach lhk. 58) Isetegevust võimaldab ka kunstipärane piltlik ajaloo jutustus ajaloolise elamuse kaudu, mis ta õpilasele võimaldab. Kui õpilane jutustusest täiesti kaaskistakse, siis muutub ta peagu päälitvaatajast kaastegelaseks. (Ficker lhk. 11) Laps peab fantaasia abil enesele jutustavast seisukorrast elava pildi, asetab end jututegelaste seisukorda, elab ja tunneb neile vaimus täiesti kaasa.

12

Nii seltsab õige ettekanne kunstis ajaloolist sündmust lapsele nii selgelt ja elavalt lähedale tuua, et ta (laps) enese ja oma ümbruse täiesti unustab, sündmusele kaasa elab ja nii täielikku illusiooni sattub, et ta sellest lõpul nagu unest ärkab," ütles Schenkenhuber. (Kindl. Geschichtsunterricht. lhk. 118). Nii etendab see fantaasia loodud ajaloo jutustus elemntaarsel ajalooõpetuse astmel sama osa, mis täites õppeainetes meeleilne ümbruse vaatlus. Nagu siin, nii pakuvad ka need ajaloolise elamust taotlevad jutustused vaatlikke üksikjutlusi, mis kindla aluse loovad nende kujutluste üldistusel saadud abstraktsetele mõistetele (Ficker lhk. 11.)

Ajalugu novelistlikult käsitades, võib õpetaja kahel viisil toimida. Esiteks, ta jutustab ise teatava sündmuse õpilastele elavates märkides tõelikult ära. Siin töötavad õpilased vaikides kaasa, sündmust fantaasia abil ettekujutades ja sellele kaasaeldes. Ei ole mitte soovitatav, et õpilasi sarnase jutustuse ajal küsimuste ettepanekuga segataks, sest siis lõpeb nende kaasaelamine fantaasias; nad peavad järele mõtlema hakkama. 2) Kindlicher Geschichtsunterricht lhk. 119) Küsimusi võib jutustuse lõpul esitada.

Teiseks, kui jutustatav aine kergem ja õpilastel varem tuntud, siis ei tarvitse õpetaja ise mitte kõike peensusteni ära jutustada. Õpilaste ülesandeks tehtakse jutustust ise fantaasia abil täiendada. Nii sugusel korral annab õpetaja nagu skitse, õpilased aga sellele värvid, valguse valguse varjundid ja üksikasjad. Õpilastel ise jutustust täiendada lasta võib ainult siis, kui teem neile mitte raske pole, sest vastasel korral muutub täiendamine ainult sõnade tegemiseks. Esimesel juhusel kui õpetaja teatava sündmuse otsast otsani ära jutustab, on õpilaste elamus palju sügavam, kui pika harutuse järele. (Schaffende Arbeit lhk. 19)

Väliselt tunnuseks sellele, et õpilase jutustusele kaasa elavad, sellega kaasa töötavad, on et nad hinge kirni pidades kuulavad. Nende silmad säravad, kogu keha on pingul. Sarnasel korral järgneb jutustusele õpilaste poolt küsimuste valang ja tahke ise tegutseda. (Schach der Phrase lhk 92). Üldse novelistlikku ajaloo jutustust nii kokku segada, et ta küsimusi ärataks. Jutustusele järgneb vaba õpejutt õpetaja juhatusel. Siin töötavad õpilased kunstipärase kaudu loodud fantaasia pildi alusel. Õpilaste ülesanne on jutustusel omandatud vaatluste selgitamine ja täiendamine oma endiste vaatluste ja kogemuste kaudu, nende üldistamine ja võrdlemine endiste vaatlustega, vaatlusel tekkinud küsimuste lahendamine, jutustuse tegelaste iseloomustamine jne. Samuti on õpilase iseseisva töö ülesanne antud ajaloolisi vaatlusi ühenduse viia vastavate vaatlustega jutustusest eelmistest ajajärgudest. Nad panevad tähele ja otsustavad - kui on mõeldunud eelmise jutustuse aineist näiteks sada aastat, mis ja kuidas on vahetult muutunud, mis sihis on elu arenenud kuidas on muutunud näiteks kombad ja vaated, sotsiaalne seisukord jne. (Teel töökohtile lhk. 137)

Kokkuvõte. Novelistlik ajaloo käsitlemine, eriti algkoolis, laiab välismaailma enama poolehoidu. Tema tarvidust põhjendatakse sellega: 1) kunstipäraste, fantaasia abil loodud jutustuste kaudu ajaloo käsitlemine vastab kõige enam noorema õpilase hingeelule ja võimaldab talle ajaloolise elamuse, sellega ka vainlise isetegevuse.

2) On novelistlik ajaloo käsitlemine tarvilik selleks, et lapse huvi ajaloo vastu äratada ja seda kaita, kuigi mõned välismaa metoodikuist novelistlikku ajaloo käsitlemist ka keskkoolis soovivad, on teda kohasem ainult algkoolis tarvitada.

Novelistlikult ajalugu koolis käsitades peab liikuma ajaloolise töö ja võimalikkuse piirides. Sellepärast on tarvilik, et õpetaja kes ajalugu novelistlikult jutustada tahab, käsitletavat ajaloolist materjali põhjalikult tunneks.

12 13

Ajalooallikad vaatlikustamise abinõuna.

Kui ajalooõpetuse algastetel sünnib ajalooõpetusepeaasjalikult "fantaasia-loodud", jutukeste kaudu asutavad kõrgematel õppeaastatel enam teadusliku aine käsirlusel väärtuslikkudeks vaatlusabinõudeks ajalooallikad. Allikate tarvitamise võimaluste ja ülesannete suhtes on ajaloo meetodikute arvamused lahkuminevad, kuid peaaegu üldiselt tunnustatakse nende väärtusena, et nad ajaloolisi sündmusi ja olukordi vaatlikustavad.

Nõue ajalooallikate järele tunnistati esimesel Eesti ajaloo õpetajate kongressil 1923a. hädatarvilikuks, sest ajalooallika kaudu võime ajaloo õpetamist tosta vähegi ajakõrgusele ja seada teda töökooli põhimõtte alusele.

Koolides tarvitatavad ajaloo allikad (allik katkendid) on korraldatud ajaloo lugemikkudeks.

Tekib küsimus, missigune peab olema ajaloo lugemik?

Välismaail on esitatud kolm eritüüpi: 1) katkendid teaduslikest uurimustest. 2) koosneb ainult ajalooallikatest.

3) segatüüp- katkendid uurimustest ja algallikaist.

Soovitada tuleb teist tüüpi. Miks? esimeseks kui ka kolmandamas tüübis esineb uurimus. Uurimus on aga küps materjal, mis teadusnehe laboratooriumis saadud. Õpilane peab õppima ise produkti looma. Allikmaterjal aga annab õpilasel suurema isetegevuse võimaluse, samuti ka õpetajele.

Kuidas käsitsada allikkatkendeid?

Selleks on tarvitatud kolme meetodi. Illustratiivset, laboratoorset ja dokumentaalset.

Illustratiivne meetod -allikkatkendeid tarvitatakse tunni illustratsioonina või analüüsina. Kritisiseeriv moment puudub.

Laboratoorne meetod-tema tähtsana esitajad Farforowsky ja Koskov. Farforowsky järele peab õpilane kergendatud, skematiseeritud kujul läbitegema kogu selle mõtte evolutsiooni käigu, mida õpetlane teinud ühe või teise väite saamisel kogu ajalookursuse kestusel? Mainitud meetodi järele langeb õpilase isetegevusele aktiivne osa, õpetajale aitav-passiivne osa. Õpilane peab iseseisva uurimuse kaudu induktiivsel teel, tee antud faktini leidma.

Laboratoorsel meetodil on ajaloo õpetamisel kindlasti suured väärtused, kuid täies ulatuses teda läbiviia on võimatu. 1) puuduvad vastavate allikate kogud koolides; 2) puudub aeg koolis ajaloo kursuse laboratoorse met. kaudu läbivaatamiseks. Neid laboratoorse meetodi puudusi tunnustades on soovitatud ajalooliste algallikate käsitlemisel dokumenteeriva meetodi tarvitamist. Selle meetodi puhul seisab õpilaste isetegevus peaaesjalikult õpetaja ja õpperaamatu esitatul ajaloo uurimise ja tulemuste järelkatsumistes, vastuvoetud tõdede eristamises nende algelementidesse. Väärtuseks sellele meetodile on, et õpil. tutvuvad ajalooliste väidete elementidega, ajaloo keeruvusega; õpilased leiavad toetust oma usaldusele õpperaamatu ja õpetaja esitatud väidete vastu. See meetod toob elavust ja kergendust aine õppimisel, ka ei nõua see meetod niipalju ajalugu. Kuid neid väärtusi, mida esitab laboratoorne keetod, ei suuda dokumenteeriv meetod siiski pakkuda.

Algkoolis kohasem tarvitada dokumenteerivat meetodi. Laboratoorse meetodi jaoks pole alguses õpilased küllalt küpsed. Laboratoorset met. võib siin tarvitada referaatorite kaudu, andes neid arenenumail õpilasile.

Õpilase isetegevus ajaloo õpetamisel.

- 1) Õpilaste isetegevust võimaldab novellistlik ajalookäsitlus.
- 2) Võimaldab õpilasele isetegevuse ajalooliste allikkatkendite läbitöötamine.
3. Õpilaste kirjeldatud töö. Tööd ei tohi olla lihtsad kuuldu või loetu aine ümber jutustus, vaid et õpilase vaim loovalt tegutses iseseisvalt otsustaks.

Oleks soovitavaid järgmised tööde tüübid...

1. Vabad kirjatööd ajaloolistel ainetel. Õpilane täiendab õpitud fakti oma fantaasiaga.

Näiteks. Mis jutustas ristirüütel tagasitulles pühalt maalt ?

Basille vallutamine 1789 ?

Kooliolud Rootsi ajal

Mis leidis talupoeg eest, kui ta põhjasõja järele tagasi pöördus oma kodukülla ?

See kirjalikkude tööde tüüp seab üldiselt üsna kõrged nõuded õpilase arenemisele ja nõuab vastavat vaatlikku ajalookäsitlust õpetajalt.

2. Perekonnakroonikad. Nende tähtsus on, et nad arendavad õpilastes huvi mineviku ja oma perekonna vastu, mõjuvad eetilise kasvatuse mõttes. E. Wlyrida soovitab järgmisi päätükke niisugustes perekonna kroonikates.

1. sugupuu, 2 perekonnanimede selgitamine .

3. Minu esivanemad. 4. Mis ma olen läbielanud. 5. Mis meil veel on endistest aegadest ? 6. Meie perekond.

Allikadena kasutavad nad oma perekonna dokumente, vanemate ja sugulaste jutustusi jne.

3. Sünkronistlikud tabelid.

Ajalooõpetuse aineks on ajalooline elu ja selle arendamine ning õpilane peab tundma õppima seda elu ja tema mitmekesistes avaldustes ja üksikute elunähtuste, poliitilise ja sotsiaalse majanduse ja vaimuelu vastasmojutamises.

Pärast sarnast ainekäsitlust jääb õpilase enda ülesandeks läbi- võetud ainet nende harude järele kunstlikult eraldada ja konspektiiv- selt sünkronistlikesse tabelitesse paigutada. Selle sünkronistliku tabeli vorm olla vanemal aastal järgmine.

Aastaarv. Välispoliitika. Sisepoliitika. Majand. ja sots. elu. Vaimuelu.

Igakord vastavat ajajärku lõpetades paigutavad õpilased selle ajajärku tähelepanuvääriliste sündmuste ja nähtuste kokkuvõtte sellesse skeemi vastavalt aastaarvudele ja ajaloo eriharudele.

Samuti võib koostada teisi, kõrgema sisuga tabeleid.

4. Ajalooliineal.

Eestlaste allaheitmine 1158-1227.